

ACCESUL LIBER LA JUSTIȚIE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: PRINCIPIU FUNDAMENTAL ABSOLUT, APLICABIL DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR CONSTITUȚIONALE

*FREE ACCESS TO JUSTICE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: AN
ABSOLUTE FUNDAMENTAL PRINCIPLE, APPLICABLE TO THE
CONSTITUTIONAL RIGHTS AND FREEDOMS*

Teodor CÂRNAȚ, dr. hab, prof. univ.,
Universitatea de Stat din Moldova
Olesea PANCHIV,
studentă, Facultatea de Drept,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: Free access to justice in the Republic of Moldova is a fundamental principle applicable to the constitutional rights and freedoms. It is an absolute principle, which means that it cannot be limited by the state. Free access to justice must be guaranteed to all the people, in an equal, impartial and non-discriminatory way, regardless of their quality (citizen, foreigner or stateless person), race, nationality, religion, political affiliation, sex, wealth etc. A genuine rule of law necessarily implies the possibility of every person to defend his rights, freedoms and legitimate interests provided by the Constitution and the national law in force. This supreme purpose of the state is achievable due to this absolute fundamental principle – free access to both common law and constitutional justice.

Keywords: *access, justice, principle, rights, Constitution, rule of law*

Accesul la justiție este un principiu fundamental absolut aplicabil drepturilor și libertăților constituționale, importanța căruia nu poate fi contestată, odată ce este o cucerire și un instrument al statului de drept, în măsura în care garantarea sa nu este altceva decât consecința ideii de preeminență a dreptului. Or, în opinia profesorului universitar R. Chiriță, această preeminență a dreptului implică un control eficace a oricărei ingerințe etatice în exercitarea drepturilor fundamentale ale persoanei din partea unei puteri judiciare care beneficiază de toate garanțiile de independență și imparțialitate [1].

Potrivit profesorului universitar T. Drăganu, prin *accesul liber la justiție*, numit și dreptul la acțiune, se înțelege “un drept public, care conferă titularului puterea garantată juridic de a recurge la protecția statului în condiții care să oblige instanțele judecătorești competente să se pronunțe asupra pretenției sale” [2, p.14].

Profesorul universitar C. Ionescu consideră *accesul liber la justiție* un „veritabil drept – garanție, prin intermediul căruia se asigură respectarea tuturor celorlalte drepturi și libertăți” [3, p.305].

La rândul lor, profesorii universitari Ioan Muraru și Elena Simina Tănăsescu examinează accesul liber la justiție ca principiu constituțional aplicabil drepturilor și libertăților fundamentale, arătând că acesta se aplică indiferent de calitatea persoanei protejate, cetățean român, cetățean străin ori apatrid, care permite apărarea oricărui drept sau a oricărei libertăți și a oricărui interes legitim, fără deosebire dacă acestea rezultă din Constituție sau din legi [4, p.163].

I.Muraru, V.M. Ciobanu, B. Selejan-Guțan și M. Voicu își aliază opiniile în ceea ce privește rolul justiției de a garanta exercitarea efectivă a drepturilor și libertăților cetățenești, subliniind în acest sens că accesul liber la justiție este un principiu care domină democrația constituțională, pentru că, în fond, democrația presupune dominația legii, iar justiția este, la rândul său, paznicul legii.

În același timp, T. Drăganu apreciază liberul acces la justiție ca fiind facultatea nestânjenită a persoanelor de a introduce, după libera lor apreciere, o acțiune în justiție, fie ea chiar nefondată în fapt sau în drept. Complementar, aceasta implică obligația corelativă pentru tribunalul competent de a se pronunța în fond asupra acestei acțiuni și, în consecință, să o admită sau să o respingă, deoarece accesul liber la justiție nu este un simplu principiu, ci un adevărat drept fundamental, pentru că, în conformitate cu Constituția, acesta se analizează ca o facultate de voință recunoscută și garantată persoanelor de a se adresa instanțelor judecătorești în vederea soluționării în fond a litigiilor lor, facultate căreia îi corespunde obligația pentru aceste organe ale statului de a desfășura activitatea judiciară prevăzută de lege [5, p.7].

În acest sens s-a expus și R. Chiriță, afirmând că accesul la justiție este o libertate individuală, pentru că, pe de o parte, pentru exercitarea sa nu este nevoie de mai multe persoane, astfel încât nu poate fi considerată o libertate publică, iar pe de altă parte, orice persoană are facultatea, nu și obligația, de a promova o acțiune în justiție, pe când statul are obligația corelativă prin instanța competentă, să se pronunțe asupra acestei acțiuni, chiar dacă este nefondată în fapt ori în drept, dar prezintă rezultatul liberei aprecieri a persoanei de a introduce o acțiune în justiție.

În linii generale, pentru a realiza o garantare corectă și completă a accesului la justiție, statul are anumite obligații, și anume să instituie tribunale investite cu o competență de plină jurisdicție, care să permită să tranșeze cauza pe fond, atât sub aspectul stării de fapt, cât și sub aspectul stării de drept, dar și să acorde oricărei persoane toate facilitățile rezonabile, de drept și de fapt, pentru a putea accede la instanță. Astfel, pentru a asigura o respectare scrupuloasă a dreptului de acces liber la justiție, statele trebuie să confere acestui drept două calități: efectivitate și accesibilitate.

În opinia noastră, accesul liber la justiție în Republica Moldova este un principiu fundamental absolut aplicabil drepturilor și libertăților constituționale, care nu poate fi limitat de către stat, prin intermediul căruia, orice persoană poate să-și apere drepturile, libertățile și interesele sale legitime prevăzute de constituție și legislația statului în vigoare, apelând liber, atât la justiția de drept comun, cât și la cea constituțională. Prin urmare persoana ar trebui să aibă acces liber la toate mijloacele procedurale, atât din justiția de drept comun, cât și din justiția constituțională pentru înfăptuirea liberă a justiției.

Importanța accesului liber la justiție atât de drept comun, cât și cea constituțională, a determinat consacrarea acestui principiu fundamental aplicabil drepturilor și libertăților fundamentale în legile supreme ale Germaniei și Rusiei.

În acest sens, exemplificăm prin Constituția Germaniei care garantează dreptul fiecărei persoane, în virtutea articolului 17, “de a se adresa, individual sau împreună cu alții, în scris, cu cereri sau plângeri autorităților competente sau Reprezentanței Naționale” [6]. În conformitate cu prevederile articolului 45 alin (1) din Constituția Federației Ruse, statul garantează protecția drepturilor și libertăților omului și cetățeanului, în același timp, potrivit alin (2) al articolului menționat “fiecare are dreptul să-și protejeze drepturile și libertățile prin toate mijloacele care nu sunt interzise de lege”. În ceea ce privește nemijlocit accesul la justiție, actul legislativ fundamental al Federației Ruse stabilește în articolul 47 alin.(1) că “nimeni nu poate fi lipsit de dreptul de a-i fi examinată cauza în acea instanță și de către acel judecător în competența căreia/căruia este atribuită conform legii” [7].

În constituțiile unor state europene, cum ar fi: Italia, Bulgaria, România, Republica Moldova este statuat numai accesul liber la justiție, fără să specifice, numai de drept comun sau și la cea constituțională. Constituția Italiei stabilește în articolul 24 că “orice persoană se poate adresa justiției pentru protejarea drepturilor și a intereselor sale legitime, potrivit dreptului civil și administrativ” [8]. Articolul 56 din legea fundamentală a Bulgariei consacră dreptul fiecărei persoane “la asistență juridică atunci când drepturile sau interesele sale legitime au fost încălcate sau afectate”, articolul 117 alin.(1) prevede că “puterea judecătorească protejează drepturile și interesele legitime ale tuturor cetățenilor, persoanelor juridice și statului”, iar din conținutul articolul 121 desprindem ideea conform căreia “instanțele judecătorești asigură echitatea și șanse egale tuturor părților la un proces, astfel încât acestea să își poată susține cauza” [9].

În acest context, Constituția României consacră, la rândul ei, în cuprinsul articolului 21, accesul la justiție:

(1) Orice persoană se poate adresa justiției pentru apărarea drepturilor, a libertăților și a intereselor sale legitime.

(2) Nici o lege nu poate îngădi exercitarea acestui drept.

(3) Părțile au dreptul la un proces echitabil și la soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil.

(4) Jurisdicțiile speciale administrative sunt facultative și gratuite [10].

Raportându-ne la cadrul legislativ intern, constatăm faptul că legiuitorul moldav a consfințit accesul liber la justiție în cuprinsul articolului 20 din Constituția Republicii Moldova:

(1) Orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime.

(2) Nici o lege nu poate îngădi accesul la justiție [11].

Adoptat în spiritul articolului 8 al Declarației Universale a Drepturilor Omului: “Orice persoană are dreptul să se adreseze în mod efectiv instanțelor judiciare competente împotriva actelor care violează drepturile fundamentale ce îi sunt recunoscute prin Constituție sau prin lege” [12], articolul 20 din Legea Supremă a Republicii Moldova reprezintă blocul fondator al sistemului democratic, prin care legiuitorul moldav garantează oricărei persoane dreptul la satisfacție efectivă în cazul lezării drepturilor sale. Acțiunea acestui articol constituțional se extinde asupra tuturor cetățenilor, persoanelor străine sau apatrizilor.

Textul articolului 20 indică în mod direct existența unei obligații pozitive a statului de a asigura dreptul la satisfacție efectivă în justiție, în primul rând, prin crearea un sistem de instanțe, în număr suficient, și reglementarea funcționării acestora în modul în care să fie satisfăcute cerințele minime.

Pentru a concretiza și a conferi plenitudine principiului absolut de acces liber la justiție, legiuitorul dezvoltă normele constituționale în legile organice. Spre exemplu, articolul 19 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova prevede “orice persoană are dreptul la examinarea și soluționarea cauzei sale în mod echitabil, în termen rezonabil, de către o instanță independentă, imparțială, legal constituită, care va acționa în conformitate cu prezentul cod” [13].

Deși denumirea articolului 20 “Accesul liber la justiție” ne-ar permite o interpretare extensivă în sensul accesului atât la justiția de drept comun, cât și la justiția constituțională, din conținutul alin(1), și anume prin “dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente”, înțelegem totuși că legiuitorul s-a referit în mod limitativ la accesul persoanei la justiția de drept comun, or Curtea Constituțională nu constituie o verigă în ierarhia instanțelor judecătorești naționale. Curtea Constituțională este unicul organ de jurisdicție constituțională, autonom și independent de puterea legislativă, puterea executivă și puterea judecătorească, sarcina acesteia fiind garantarea supremației Constituției, asigurarea principiului separării puterilor în stat, garantarea responsabilității statului față de cetățean, precum și a cetățeanului față de stat.

Spre deosebire de Legea Supremă a Republicii Moldova, accesul cetățeanului la justiția constituțională poate fi identificat în calitate de principiu fundamental garantat de către legile fundamentale ale altor state. Spre exemplu, legea fundamentală a Republicii Federale Germania prevede, în art. 93, alin.(1), pct. 4a: “Tribunalul Constituțional Federal decide asupra recursurilor constituționale care pot fi depuse de orice persoană care susține că unul dintre drepturile sale fundamentale sau unul dintre drepturile prevăzute de alineatul 4 al articolului 20 ori de articolele 33, 38, 101, 103 sau 104 a fost încălcat de o autoritate publică”. Un alt exemplu este Constituția Federației Ruse care stabilește, în articolul 125, alin. (4): “Curtea Constituțională a Federației Ruse, în baza plângerilor privind încălcarea drepturilor și libertăților constituționale ale cetățenilor și la cererea instanțelor, verifică constituționalitatea legii aplicate sau care trebuie aplicată într-un caz particular, în modul stabilit de legea federală”.

În acest sens, pentru consolidarea democrației, a statului de drept și a protecției efective a drepturilor omului în Republica Moldova, considerăm că este timpul ca persoana să aibă acces liber atât la justiția de drept comun, cât și la justiție constituțională, pentru a-și apăra drepturile, libertățile și interesele sale legitime prevăzute de constituție și legislația statului în vigoare, apelând liber la toate mijloacele procedurale, atât din justiția de drept comun, cât și din justiția constituțională.

Un alt aspect care necesită a fi pus în discuție vizează natura juridică a principiului consacrat în articolul 20 din Constituția Republicii Moldova, coroborat cu art.54 alin(3) din Constituție, din care reiese că: *accesul liber la justiție în Republica Moldova este un principiu fundamental absolut aplicabil drepturilor și libertăților constituționale.*

Însă, în conformitate cu punctul 58 din Hotărârea Curții Constituționale nr. 14 din 15.11.2012 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225 – XV din 30 mai 2003: “Prin limitele permise de art. 4 din Constituție de a aplica și interpreta dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului în concordanță cu actele internaționale la care Republica Moldova este parte, Curtea reține că prin prisma art. 6 pct.1 din Convenția Europeană, precum și prin prisma jurisprudenței Curții Europene, dreptul de acces la justiție nu poate fi absolut, el poate implica limitări, inclusiv de ordin procedural, cât timp acestea sunt rezonabile și proporționale cu scopul urmărit” [14]. Această interpretare a Curții Constituționale vine în contradicție cu conținutul articolului 54 alin(3) din Constituția Republicii Moldova, din care deducem că accesul liber la justiție în Republica Moldova, este un principiu fundamental absolut aplicabil drepturilor și libertăților constituționale. Potrivit alin.(2) al art. 54: “Exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de

lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional și sunt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției.” Astfel, legiuitorul admite, în condițiile expres prevăzute de lege, restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți. În același timp, de la regula prevăzută în alin(2) legiuitorul constituant a stabilit excepția pe care o deslușim din conținutul alin(3) al aceluiași articol: “Prevederile alineatului (2) nu admit restrângerea drepturilor proclamate în articolele 20-24”, reglementând expres și exhaustiv acele drepturi care nu pot fi restrânse, nici măcar în condițiile enumerate în alin.(2). Prin urmare, alături de prezumția nevinovăției (art. 21), neretroactivitatea legii (art.22), dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle (art. 23), dreptul la viață și la integritate fizică și psihică (art. 24), legiuitorul interzice limitarea accesului liber la justiție, prevăzut în art. 20, imprimându-i caracterul de principiu fundamental absolut aplicabil drepturilor și libertăților constituționale.

În ceea ce privește primatul normelor de drept internațional asupra legislației naționale în materia drepturilor omului, Constituția Republicii Moldova reține în art. 4, alin.(2) faptul că: “Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale”. În același timp, art. 8, alin.(2) din Legea Supremă prevede: “Intrarea în vigoare a unui tratat internațional conținând dispoziții contrare Constituției va trebui precedată de o revizuire a acesteia”. În virtutea normelor constituționale citate, dar și a caracterului absolut al dreptului consacrat în art. 20 asupra căruia ne-am expus în paragraful anterior, constatăm faptul că intrarea în vigoare a unui tratat internațional, respectând o consecutivitate logică a etapelor de transpunere a acestuia în dreptul intern al Republicii Moldova, astfel încât acesta să producă efecte juridice în cazul în care prevede o limitare a accesului liber la justiție, ar trebui să fie precedată de o revizuire a Constituției. *Per a contrario*, ne întrebăm cât de constituțională ar fi o asemenea revizuire în contextul în care art. 142 alin.(2) din Constituția Republicii Moldova prevede expres: “Nici o revizuire nu poate fi făcută, dacă are ca rezultat suprimarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora”. Apreciem restrângerea accesului liber la justiție drept fiind o suprimare vădită în acest sens, respectiv în virtutea art. 142 alin.(2) o revizuire de acest gen este inadmisibilă. Această reglementare constituțională este o bază judiciară fundamentală și un obstacol în ceea ce privește încercările de a atenta la plenitudinea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului ca valori supreme. Dacă am constatat că în Republica Moldova accesul liber la justiție poartă

un caracter absolut, atunci orice restrângeri impuse de legislația statului trebuie excluse, de exemplu: de exclus condiția achitării taxei de stat la momentul depunerii cererii de chemare în judecată.

Generalmente, în cazul în care o normă internă constituțională oferă mai multe garanții drepturilor și libertăților fundamentale, considerăm drept fiind oportună aplicarea acesteia în favoarea normei de drept internațional, or drepturile omului reprezintă un garant al respectării demnității umane și un indice al bunăstării populației într-un stat de drept, în măsura în care consacrarea, ocrotirea și asigurarea acestora constituie unul dintre principiile fundamentale ale unei democrații veritabile și o misiune de primă importanță a statului în ceea ce privește responsabilitatea acestuia față de cetățean – entitatea spirituală căreia îi datorează existența. Posibilitatea de a reclama încălcarea drepturilor omului și de a beneficia de un remediu efectiv reprezintă unul dintre cele mai eficiente mecanisme de evaluarea gradului de implicare a statului în procesul de contracarare a fenomenului violării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, precum și de restabilire a valorilor și relațiilor sociale lezate. Prin urmare, statul este obligat să asigure persoanelor accesul liber la justiție, pentru că astfel le va oferi protecție și securitate, sporind încrederea acestora în puterea reală a statului de a le garanta și apăra drepturile și libertățile.

În acest context, conchidem că accesul liber la justiție în Republica Moldova este un principiu fundamental absolut aplicabil drepturilor și libertăților constituționale, asigurat fiecărei persoane, indiferent de rasă, naționalitate, sex etc., afirmându-se ca o garanție de sorginte constituțională îndreptat împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime.

Referințe bibliografice:

1. Chiriță R. Paradigmele accesului la justiție. Cât de liber e accesul liber la justiție? În: <http://www.unbr.ro/publicam-articolul-intitulat-paradigmele-accesului-la-justitie-cat-de-liber-e-accesul-liber-la-justitie-reprodus-cu-acordul-autorului-lect-univ-dr-radu-chirita-facultatea-de-d/>
2. Drăganu T. Liberul acces la justiție. București: Editura Lumina Lex, 2003.
3. Ionescu C. Instituții politice și drept constituțional. București: 2004.
4. Muraru I., Tănăsescu E. S. Drept constituțional și instituții politice. București: C. H. Beck, 2009.
5. Drăganu T., op. cit.
6. Constituția Germaniei adoptată la 23.05.1949, publicată în Monitorul Oficial Federal, Partea III, nr. 100 – 1, modificată ultima dată prin Legea din 28.03.2019

7. Constituția Federației Ruse adoptată la 12.12.1993, publicată în Monitorul Oficial nr. 237 din 25.12.1993, modificată ultima dată prin Legea din 21.07.2014
8. Constituția Italiei adoptată la 22.12.1947, publicată în Monitorul Oficial nr. 298, ediție specială din 27.12.1948
9. Constituția Bulgariei adoptată la 12.07.1991, publicată în Monitorul Oficial nr. 56 din 13.07.1991, modificată ultima dată prin Legea din 18.12.2015
10. Constituția României adoptată la 21.11.1991, modificată și completată prin Legea de revizuire a Constituției României nr. 429/2003. În: Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 758 din 29 octombrie 2003
11. Constituția Republicii Moldova adoptată la 29.07.1994, în vigoare din 27 august 1994. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12.08.1994, modificată prin Legea din 29.03.2016, publicată în Monitorul Oficial nr. 78, art. Nr: 140
12. Declarația Universală a Drepturilor Omului, New-York, 10 decembrie 1948, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990
13. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122 adoptat la 14.03.2003, publicat la 07.06.2003 în Monitorul Oficial Nr. 104-110, art. Nr: 447, în vigoare din 12.06.2003
14. Hotărârea Curții Constituționale nr. 14 din 15.11.2012 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225 – XV din 30 mai 2003 (Sesizarea nr.21a/2012), publicată la 07.12.2012 în Monitorul Oficial Nr. 248-251, art. Nr: 24